

LA BATALLA DE TAMARIT (10 DE JUNY DE 1641)

Manel Güell

Cal fer un parell d'advertències o matisacions abans de relatar els fets d'aquesta acció bèl·lica. Hem considerat que es tractà d'una batalla i no únicament d'una topada o combat aïllat perquè, malgrat les xifres irrisòries de les baixes, els efectius que es van mobilitzar en ambdós bàndols van ser considerables. Els militars que hi van intervenir asseguraven que la topada que donà inici al combat va degenerar en una batalla en la qual es va lluitar des de les nou del matí fins a les sis de la tarda: *"ayer se travó una escaramuça de poquito, y vino el empeño a parar en una batalla, de que no quedamos peor"*⁽¹⁾.

També cal dir que l'hem intituat batalla de "Tamarit", perquè les fonts asseguruen que el combat s'inicià a causa d'un comboi hispànic que anà allí a far-
ratjar; tanmateix, el lloc o llocs on es desenvolupà la lluita són imprecisos. Més d'una font esmenta que l'acció es desenvolupà entre Tamarit i el Catllar⁽²⁾, però el relat dels fets sembla situar-nos també a Ferran i, en l'última fase del combat, prop de Tarragona, a l'Oliva, a l'ermita del Llorito i, finalment, prop de Constantí, al pujol de la Creu. I és que, bàsicament, l'acció va consistir en caure sobre un comboi situat a Tamarit i fustigar-lo fins que va retirar-se, això va fer que l'escenari de la lluita es desenvolupés per tota la comarca.

1. MHE, XXIII, peça núm. 620, p. 98 i BNM, Ms. 2.372, f. 133. Aquesta última font es basa en l'epistolari d'un alt comandament que no hem pogut identificar. L'extracte de la carta on explicava el succés era amb data 12 de juny.

2. "entre lo Callar y Tamarit..." pensaven els diputats. Diputats del General al mariscal La Mothe Houdancourt, Barcelona-Constantí, 13-06-1641. MHE, XXIII, peça núm. 621, p. 99; "a las parts de Tamarit, y Callar" (*Relacion verdadera de las facciones, y gestos, que han fet los cavallers catalans, y francesos, y gent de guerra en lo exercit ques te en lo Camp contra lo enemich Castellà; acerca de la victoria que permitè Deu se tingues en dit Camp, als 10. del present mes de juny contra dits sacrilegos Castellans*. Barcelona: Gabriel Nogués, 1641, f. 2); "entre lo Callar y Tamarit" (*Copia de dos cartas la una embiada per lo molt illust. S. Francesch de Tamarit, Deputat Militar y General del exercit del Principat...*, Barcelona: Jaume Mathevat, 1641, f. 3); etc. Consultem sempre la versió facsímil publicada per Ettinghausen, Henry. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. Barcelona: Curial, 1993 [Ettinghausen, núm.], núm. 23 i 25, p. 217-222 i 227-232. Altres còpies les podem trobar a la Biblioteca de Catalunya, secció de Reserva, Fulls Bonsos [= BC, F.Bons.], núm. 6.063 i 98.

La Mothe⁽³⁾, des d'una eminència on dominava tota la comarca, disposava les ordres més convenients en cada moviment que efectuava l'enemic. Tot plegat ens mostra un teatre d'operacions de grans dimensions, que depassa sobradament les que podria tenir un simple xoc casual entre assetjants i assetjats. El fet que el combat s'iniciés en voler tallar una sortida dels hispànics no resta el mèrit que va tenir a causa de l'alta concentració de tropes i la importància que finalment va adquirir.

LA CONJUNTURA BÈL·LICA

L'acció de Tamarit s'emmarca dins de l'episodi del setge de Tarragona de 1641, que durà des de principis de maig fins a finals d'agost⁽⁴⁾. Aquell setge enfrontava catalans i francesos, d'una banda, contra hispànics, de l'altra. Després de la revolució catalana de 1640, Felip IV envià contra Catalunya un poderós exèrcit de 30.000 homes sota el comandament del marquès de Los Vélez. Aquest ocupà Tarragona, i marxà fins a Barcelona, on fou derrotat a la batalla de Montjuïc (26 de gener de 1641)⁽⁵⁾, obrint pas a una segura contraofensiva. A mesura que baixaven més i més tropes franceses i s'engrossien les lleves catalanes, les autoritats de Barcelona nomenaren generalíssim de tots els exèrcits el mariscal La Mothe Houdancourt. L'embranchida francocatalana féu retrocedir Los Vélez fins al Camp de Tarragona i, més tard, el conestable de Nàpols, Frederic Colona, el nou virrei hispànic que substituï Los Vélez⁽⁶⁾. Malgrat la superioritat numèrica que encara conservava l'exèrcit hispànic,

3. Phillip de La Mothe Houdancourt (1605-1657), duc de Fayel i comte de La Mothe, era el mariscal francès al càrrec del qual estaven totes les forces militars del Principat de Catalunya. Amb una vintena d'anys d'experiència militar a les espalles, havia lluitat en guerres contra els hugonots –Montpeller, La Rochelle, Montauban–, després a Flandes, Alemanya, Borgonya i, finalment, a Itàlia, sota el comandament de mariscals com Turenna o el comte d'Harcourt. Designat per París per dirigir la guerra de Catalunya, La Mothe va ser nomenat, el 14 de febrer de 1641, mestre de camp general de l'exèrcit francès a Catalunya, amb plena jurisdicció i suprema autoritat sobre tots els oficials del país. Sanabre, Josep. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956, p. 146 n. 4 i 147-148; Aliet, Roger. "Philippe de La Mothe Houdancourt". GEC, IX, 1976, p. 57-58; Güell, Manel. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona, 2001 (inèdit), f. 18-19.

4. Ja vam tocar el tema a M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 90-92.

5. La campanya militar de 1640, duta a terme per Los Vélez, està detallada a: Florensa i Soler, Núria; Güell, Manel. 'Pro Deo, pro regi, et pro patria'. *La revolució i la campanya militar de Catalunya de 1640 a les terres de Tarragona*. Tarragona-Barcelona, 2001 (en premsa).

6. Frederic Colona, conestable de Nàpols, príncep de Botero i duc consort de Tagliacotzo i de Palliano, estava casat amb Margarida d'Àustria Branciforte, néta de Joan d'Àustria; abans de ser designat virrei de Catalunya, ho era de València, des d'on prestà bons serveis a la Monarquia. La seva experiència en la carrera de les armes era nul·la, però tenia un gran sentit de la disciplina i una abnegada fidelitat a la causa hispànica, elements que, juntament amb la seva peculiar tossuderia siciliana, van fer aguantar els hispànics en el setge fins a ser socorreguts. Colona va morir un cop alliberada la ciutat, el 26 de setembre de 1641. Melo, Francisco Manuel de; Tió, Jaume. *Historia de los movimientos de separación y guerra de Cataluña en tiempos de Felipe IV...* Cadis: edició facsímil de l'edició de Barcelona de 1842, Universitat, 1990, p. 248 i 259; Real, Jeroni de. *Crònica*, dins de: Busquets Dalmau, Joan. *La Catalunya del barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994 (Biblioteca Abat Oliba, 140), p. 140-141 n. 270; M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 37 i 153.

Colona va preferir abandonar posicions, tancar-se a Tarragona, confiant-se a la seguretat del seu recinte murallat ciclopi, i resistir fins a l'arribada d'un nou exèrcit per mar.

LA DINÀMICA BÈL·LICA DEL SETGE

El setge de la ciutat va ocupar gairebé tot el Tarragonès, ja que els francesos, davant d'una Tarragona ben fortificada i amb una guarnició nombrosa, van optar per establir un bloqueig estricte, no únicament marítim, sinó també terrestre, a través d'una cadena de posicions que començaven a Tamarit, passaven pel Catllar i Constantí (front de banderes i seu del quarter general francès i català) i acabaven a Salou. Al setge va lluitar-se com una guerra de desgast, on cada posició es disputava en terra de ningú. Entre aquestes posicions destacaven eminències com l'Oliva (*Las Orcas*, en les relacions hispàniques), la torre d'*Am-brosi Grosso*, el Llorito, etc.; de fet, qualsevol torre, ermita, masia o casa forta podia ser objecte de disputa puntual entre ambdós exèrcits. Els combats que s'entaulaven entre francesos i hispànics responien a un joc, el del gat i la rata, en el qual els militars de Felip IV sortien a buscar quelcom (aigua, farratge) i els de Lluís XIII havien de ser prou hàbils per impedir-los-ho o tallar-los la retirada.

En aquesta situació, la cavalleria adquiria una importància cabdal, que va resultar decisiva lligada al factor sorpresa, ja que emparant-s'hi, els hispànics mai van ser sorpresos. La clau de la supervivència militar hispànica era mantenir la cavalleria, malgrat les privacions del setge, i això només podien aconseguir-ho sortint sovint a farratjar (cada dos o tres dies). Així, els hispànics organitzaven nodrits combois, fortament escortats per infanteria i cavalleria, amb els quals desplaçaven les posicions de vigilància enemigues i es feien amos d'un espai on farratjaven una estona, abans de tornar a retirar-se sans i estalvis a l'abric de les muralles tarragonines. Podien sortir pel nord, tant per la zona de Tamarit com (més sovint) per la de Torredembarra, o bé pel sud, prop de Salou, sempre allunyats del quarter general francès de Constantí. Gràcies a la velocitat dels seus cavalls, no resultava fàcil capturar-los i, si corrien un seriós perill de caure en poder de l'enemic, llavors sortia, ràpidament, des de Tarragona, la cavalleria al galop i, en pocs minuts, tornava a decantar la balança a favor seu. Així, van realitzar més de mitja dotzena de sortides durant la segona meitat de maig, i van esdevenir quasi diàries els primers dies de juny, fins el punt que, a 20 de maig, un alt oficial d'intendència castellà que cronicava en un dietari els fets del setge s'admirava que *"los franceses están tan cuerdos, que estos dias no han [a]parecido á donde se pueda escaramuçar, ni hasta ahora an embaraçado el forragear hácia la torre de Embarra"*⁷.

7. "Diario del ejército español en las comarcas de Tarragona", a: *Memorial Histórico Español*. Madrid: Manuel Tello, 1888-1893, volum XXIII, apèndix VII, peça núm. 811, p. 380-547 [= *Diario...*], p. 446. Les sortides per farratjar van efectuar-se els dies: 17, 21, 23, 24, 26, 28 i 31 de maig i 2, 4, 7, 8 i 9 de juny.

ELS ANTECEDENTS MÉS IMMEDIATS

La zona de Tamarit semblava la preferida dels hispànics, i hi havia instal·lat el seu quarter general l'almirall Sourdis⁽⁸⁾; el fet que hi destaqués pocs efectius de vigilància va proporcionar als hispànics mantes ocasions d'intentar capturar-lo. Sortosament per l'arquebisbe-almirall, l'esquadró de cavalleria que galopava per caure-hi a sobre per sorpresa era fàcilment detectat a distància, fet que li proporcionava el temps precís per embarcar-se i posar-se a estalvi⁽⁹⁾.

El 4 de juny, havent sortit els hispànics a farratjar, tres batallons de cavalls francesos amb algunes companyies d'infanteria van sorprendre el comboi i el van capturar. Tanmateix, els defensors avisats a Tarragona van sortir de seguida a auxiliar-los. Álvaro de Quiñones⁽¹⁰⁾ comandà la primera host de cavalls que sortí a ajudar el comboi i, a mesura que la resta de batallons s'anaven disposant, anaven arribant a l'escenari del combat fins ajuntar-se tota la cavalleria. Després d'un dur enfrontament, els hispànics van recuperar el bagatge, van deixar estesos quasi una vintena de soldats francesos i en van capturar mitja dotzena, obligant la resta a refugiar-se dins del castell de Tamarit⁽¹¹⁾.

L'endemà, escarmentats, els francesos esperaven emboscats amb una força considerable d'un miler de cavalls i 3.000 infants, però els hispànics, o bé avisats o bé advertits pels gastadors, no van acudir a farratjar. El 7 de juny, els defensors tornaven a farratjar per allí i aviat es van deixar veure batallons francesos. El resultat fou similar al de tres dies abans: els hispànics van fer una desena de presoners⁽¹²⁾. A mitja nit, va sortir una força de 500 cavalls per recórrer la zona: com que els francesos continuaven descuidats, van foragitar alguns soldats cap a les muntanyes i els que no van ser-hi a temps es van tancar novament al castell de Tamarit.

8. Henri d'Escoubleau de Sourdis, arquebisbe de Burdeus i, ensems, el millor almirall de Lluís XIII. Havia lluitat als principals fronts bèl·lics des de l'escat de la guerra amb la Corona hispànica: a Leucata (1637) i a Hondarribia (1638). Destinat a la Mediterrània amb part de la flota, la seva comesa essencial era la de donar suport a l'exèrcit terrestre que operava a Catalunya. L'almirall Sourdis era l'homòleg de La Mothe a la mar, l'autoritat suprema de l'armada naval. Va participar en la presa de Salou, dels Alfacs i de Constantí, però no pogué evitar que una flota hispànica, més poderosa, acabés trencant l'estricta bloqueig que mantenia sobre Tarragona, veient-se obligat a fugir al Rosselló. Vassal-Reig, Charles. *La guerre en Roussillon sous Louis XIII (1635-1639)*. París: Editions Occitania, 1934, p. 29, 57, 60, 61, 64-65; *Cartas de algunos padres de la compañía de jesús sobre los sucesos de la monarquía entre los años de 1634 y 1648*, a: *Memorial Histórico Español*. v. XIII-XIX. Madrid: Imprenta Nacional, 1861-1866, vol. XV, p. 63, 188 i vol. XVI, p. 53; J. Sanabre. *La acción de Francia en Cataluña...*, p. 145, 151-152; M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 20-21.

9. *Diario...*, p. 462 i 463: "La caballería se adelantó demasiado, con que fue descubierta y se desvaneció el intento. Alo sentido tiernamente el Condestable, y no me admiro, pues son ya tres ocasiones con esta las que le han malogrado..."

10. Álvaro Suárez de Quiñones era el general de tota la cavalleria hispànica a Tarragona. Havia estat tinent de mestre de camp general de la cavalleria a Itàlia, i va participar a la batalla de Tornavento (1636); més tard ocupà el mateix càrrec a la campanya per a la recuperació de la fortalesa de Salses (1639). L'any següent s'incorporà a l'exèrcit del marquès de Los Vélez compartint el comandament suprem de la cavalleria amb el duc de San Jorge, amb la mort del qual, a Montjuïc (26 de gener de 1641), tornà a assumir sol el govern de la cavalleria. *Cartas de algunos padres...*, I, p. 473; Rovira i Virgili, Antoni. *Història de Catalunya*. Bilbao: Gran Enciclopedia Vasca, 1979, VIII, p. 155; F. M. Melo. *Historia...*, p. 115, 144 i 232; M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 41.

11. *Diario...*, p. 458.

12. *Diario...*, p. 461.

El dia 9 de juny, advertits que Sourdis podia ser a Tamarit, els hispànics van sortir amb 600 cavalls i un miler d'infants i, malgrat trobar-se l'enemic preparat, s'entaulà un fort combat que acabà amb un resultat indecís, un grapat de morts i alguns presoners⁽¹³⁾. Els filipistes van retirar-se del camp en comprovar que ja els estaven esperant i, segurament, van tenir més pèrdues que l'enemic. Aquell mateix dia, a les deu de la nit van sortir 500 cavalls més per farratjar, amb la seguretat que els donava el fet que “*no habia dia fijo para salir á rompernos el Comboy*”. Aquest cop els hispànics s'equivocaven de mig a mig: els francesos farts de tolerar més afrontaments com els que infligia l'audaç cavalleria enemiga, havien començat a mobilitzar tots els efectius en preparació d'una acció militar d'abast considerable⁽¹⁴⁾.

Els hispànics havien agafat excessiva confiança i donaven la volta a una situació del tot inadmissible per als atacants d'un setge. Francesos i catalans havien de fer alguna cosa per acabar amb aquella situació i tallar la possibilitat que els defensors poguessin farratjar a gratcient.

EL COMBAT

Efectivament, La Mothe va mobilitzar gairebé tot l'exèrcit assetjant, àdhuc forces catalanes (12.000 infants i 3.000 cavalls, entre francesos i catalans), i el 10 de juny els va fer passar per l'Oliva i el costat de l'ermita del Llorito, directe cap a Tamarit, on els defensors abusaven de la seva fortuna⁽¹⁵⁾. L'acció del dia 10 es va desenvolupar en dues fases, la primera, prop de Tamarit, i la segona, a la muntanya de l'ermita del Llorito. La Mothe va ser prou intel·ligent com per simular una revista de tropes i, un cop totes formades, fer avançar Serignan⁽¹⁶⁾ amb 1.000 mosqueters i 500 cavalls per prendre posicions, cobrir la marxa del gruix de l'exèrcit i impedir que els gastadors enemics advertissin de la seva presència. Serignan ocupà una bona posició en algunes eminències des de les quals podia dominar la vista de la ciutat i del

13. *Diario...*, p. 463.

14. Aquell 9 de juny, els hispànics havien organitzat una altra sortida pel sud, contra la torre d'Ambrosio Grasso, on de dia els francesos instal·laven petites bateries mòbils que tornaven a emportar-se de nit. Els hispànics van topar amb la guarnició d'aquesta torre quan estava muntada i preparada per unir-se al gruix de l'exèrcit. Els soldats francesos que llavors van caure presoners van confessar que “*entendian era para salir á recibir la gente que habia ido á romper nuestro comboy*”. *Diario...*, p. 434.

15. Exposem els fets a partir del *Diario...*, p. 464-468; BNM, Ms., 2.372, f. 141-142v. i id., f. 120, MHE, XXIII, peça núm. 615, p. 90-93; peça núm. 620, p. 98. Anem intercalant dades extretes de fonts catalanes per tal de mostrar més clarament el contrast informatiu que ambdós bàndols donaven dels mateixos fets.

16. Aquest mariscal de camp esdevingué el primer lloctinent i la mà dreta de La Mothe. Havia entrat amb les primeres tropes franceses en ajut dels catalans el 1640, i va ser nomenat membre del Consell de Guerra. Prengué part en la batalla de Montjuïc, destacant-se en la valerosa defensa d'aquesta fortalesa barcelonina. Destinat al coll de Balaguer i després al setge de Tarragona, Serignan fou qui dugué a terme la presa de Constantí. Passat ja el setge, La Mothe li va deixar la direcció militar del Camp de Tarragona mentre ell es traslladava al front de ponent. Serignan va morir el gener de 1642, a la batalla de Paret Delgada. F. M. Melo. *Historia...*, p. 104, 159 i 221; J. Sanabre. *La acción de Francia en Cataluña...*, p. 156 i 194; M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, p. 19-20; Güell, Manel. “Valls durant els primers anys de la guerra dels Segadors”. *Quaderns de Vilaniu*, Valls, 39 (maig 2001) 47-69, p. 60.

comboi. La Mothe no tardà en reunir tot l'exèrcit i ajuntar-s'hi i, llavors, envià una força de xoc per atacar el comboi; al mateix temps va preparar la resta de l'exèrcit, just al darrere, per interceptar la cavalleria hispànica que, amb tota seguretat, eixiria de Tarragona per socórrer el comboi⁽¹⁷⁾.

ATAC AL COMBOI

A trenc d'alba, el comboi hispànic, compost d'uns 600 cavalls i més de 1.000 infants, va sortir de la murallada Tarragona⁽¹⁸⁾. Dur una host tan nombrosa garantia certa impunitat davant d'un enemic que, en aquell sector, solia tenir efectius modestos; però aquell dia això va ser una excepció que els hispànics comprovarien amargament. A Tamarit només hi havia destacades dues companyies catalanes: la de cavalls, de Francesc Borrell, i la dels almogàvers, de Pau Goday⁽¹⁹⁾. Va recaure, doncs, sobre els catalans el dubtós honor d'iniciar el combat, ja que, parapetats en les defenses tamaritenques, van fustigar l'enemic, molt superior, sense deixar de disparar-lo, per tal d'aguantar la posició fins a rebre ajut.

L'ajut no va tardar gens en arribar: nou batallons de cavalleria francesos van caure sobre del comboi dels filipistes i el van trencar pel mig; i a més La Mothe va fer interceptar dos esquadrans que van intentar retirar-se i els va destruir completament. Es van capturar 300 bèsties de càrrega, 200 cavalls, centenars de mules i més de 300 presoners⁽²⁰⁾. Malauradament pels atacants, governaven el comboi dos experimentats i aguerrits capitans de cavalls, Cristobal López⁽²¹⁾ i Blas Juanini, els quals van organitzar la retirada tan ordenadament com van poder. López, probablement ajudat pels marges i arrecerat en un pujol

17. *Relació verdadera de las facciones...*; *Relacio verdadera de la senyalada vitoria que nostre Senyor es estat servit donar a las armas del Christianissim Rey de França Senyor nostre, en deu del corrent dels enemichs, y presa los han feta axi de gent com de bestiar, ab la nomina dels morts, presos, y personas se senyalaren en la jornada*. Barcelona: Jaume Matevat, 1641, f. 2 [Etinghausen, núm. 26, p. 233-240]. La primera relació parla d'una força de xoc de 3.000 infants i 600 cavalls, i en una altra banda, de nou batallons de cavalleria, però la segona, més detallada en general, la redueix a 500 mosqueters i dos regiments de cavalleria (el de Bussach i el de Daubaye).

18. La xifra varia segons la font. En una altra apareixen 400 infants i 500 cavalls. MHE, XXIII, peça núm. 620, p. 98.

19. El capità de cavalls Francesc Borrell havia participat en l'acció de Martorell i lluità igualment al pla de Valldonzella, on la cavalleria francocatalana va aturar la hispànica durant la batalla de Montjuïc. El maig de 1641 era nomenat capità de cavalls cuirassers del Batalló català i destinat al setge de Tarragona. Goday era un fosc dirigent dels segadors revolucionaris durant les alteracions de 1640 que aixecà, per compte propi una força de 120 homes, els seus "almogàvers", que posà a disposició de la Diputació. E. M. Melo. *Historia...*, p. 210; J. Real. *Crònica...*, p. 157; N. Florensa; M. Güell. 'Pro Deo...', f. 41, n. 105 i 268; M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 28.

20. *Relació verdadera de las facciones...*, f. 3; *Relacio verdadera de la senyalada vitoria...*, f. 3.

21. López era un dels capitans de cavalls més valuosos de l'exèrcit hispànic i, com a tal, sovint comandava la tropa de xoc en missions arriscades. El 8 de març de 1641 va rebutjar 400 miquelets que s'apropaven a Valls; a finals d'abril, la seva companyia, juntament amb la de Muci Espatàfora, van ser les encarregades de cobrir la retirada dels hispànics de Valls, mantenint a ratlla els primers batallons de cavalls francesos que eren a les envistes. En la batalla que ens ocupa es distingí "ve governó como soldado...". Però la fortuna no li fou sempre propícia i, el 3 d'agost va ser greument ferit en una sortida, quan al front de poc més de 60 cavalls sortí a l'encontre de 150 oponents francesos en un autèntic combat cos a cos d'on "salió herido de dos estocadas y un carabinazo en un muslo. Está muy de peligro, y será gran pérdida si muere, porque sin hacer agravio a los demás, es de los capitanes de cavallos de más importancia que tiene el ejército...". *Diario...*, p. 389, 415, i 499; BNM, Ms. 2.372, f. 141.

molt proper, va aconseguir anar reculant fins arribar, abans de ser atrapat, a una casa forta (Ferran?), mentre que Juanini formava defensivament els seus soldats en camp obert.

Es va aconseguir avisar el post situat a l'Oliva: de seguida es va trametre un missatger al comissari general de la cavalleria, Rodrigo de Herrera⁽²²⁾, que avisà el general de la cavalleria, Álvaro de Quiñones, i aquest el Conestable de Nàpols, virrei de Felip IV. Es va convocar una reunió urgent amb els principals comandaments militars: La Rena, Quiñones i àdhuc Torrecuso⁽²³⁾. La situació militar atorgava la iniciativa als francesos, molt superiors en nombre. Les opcions eren ben poques: no se'ls podia atacar directament, però sí de manera indirecta. L'improvisada junta militar va resoldre ocupar les posicions de rereguarda franceses i va enviar la resta de la cavalleria a desallotjar la muntanya de l'ermita del Llorito i 1.500 homes pel camí de Tamarit a cobrir la retirada del que quedava del comboi. El moviment tàctic va tenir èxit: s'havia lluitat des de primera hora del dia, però a mitja tarda, els francesos, tement un atac per darrere o una acció sorpresa que els encerclés, van retirar-se amb prudència.

López i Juanini van aconseguir unir de nou les seves forces quan arribà l'host enviada per ajudar-los; paral·lelament, els hispànics van desallotjar les posicions franceses de rereguarda, ocupant tota la muntanya del Llorito.

COMBATS AL VOLTANT DEL LLORITO

Torrecuso va proposar un audaç moviment per envoltar l'enemic a base d'enviar l'host que acudí en socors del comboi, juntament amb alguna cavalleria, a l'Oliva, tallant els passos enemics a les seves esquenes. Es va considerar

22. Rodrigo de Herrera y Céspedes, cavaller de Santiago, era el comissari general de la cavalleria de les Ordes Militars, càrrec que el situava, si no a la mateixa alçada, immediatament per sota del general Quiñones. Herrera era a Catalunya des de 1631; fou destinat al Rosselló i estava acusat de mantenir comerç amb l'enemic francès i d'atorgar total impunitat a les tropes que abusaven de la població civil (1637). Es distingí en l'acció de Canet, durant la campanya de Salses (1639) i en la campanya de 1640 (amb el marquès de Los Vélez)on, davant de Cambrils, actuà amb una gran contundència i ferocitat contra els milicians defensors, no cessant fins que no van quedar estesos centenars de cadàvers catalans. Durant el setge de Tarragona, intervingué en l'acció de la Pineda (5 de maig) i en diverses sortides importants (25 de maig, 9 de juny, etc.). Herrera va ser el personatge que més brillantment es va distingir durant la batalla de Tamarit "*reconocen todos, merece el primer lugar en la bizarría [...] pues juzgan imposible el haber escapado habiendo llovido inmensidad de balas sobre él*" (testimoni inequívoc del sentiment que despertava entre els catalans). Herrera va morir l'octubre de l'any següent (1642) a la batalla de Torres de Segre. BNM, Ms., 2.371, f. 158; *Diario...*, p. 402, 423, 435, 452 i 466-467; J. Real. *Crònica...*, p. 186; M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 43-44. Sobre la salvatjada davant de Cambrils, vegeu: N. Florensa; M. Güell. 'Pro Deo...', f. 153, 208-209.

23. El marquès Geri de la Rena era un militar alsacià que servia Felip IV des de 1603. Havia participat en la campanya de Leucata (1637) i, com a governador de Perpinyà, va ser el màxim responsable del bombardeig indiscriminat que va patir la vila per no voler allotjar l'exèrcit reial. Arrestat pel virrei duc de Cardona, va ser alliberat poc després i s'incorporà a l'exèrcit del marquès de Los Vélez, també com a governador de l'artilleria. La seva veterania devia pesar més que cap altra cosa (era un militar molt poc complidor) perquè el Conestable de Nàpols el nomenés mestre de camp general (la màxima autoritat militar) quan el marquès de Torrecuso es va retirar del servei. L'itàlic patia una depressió perquè havia perdut el fill i hereu, Carlo Maria de Caracciolo, duc de Sant Jorge, a la batalla de Montjuïc (gener de 1641), i no hi tornaria fins acabat el setge. Malgrat això, en els moments més crítics va oferir el seu ajut i experiència i va servir amb tanta eficàcia que va ser felicitat pel comte-duc d'Olivares i pel rei. Resulta curiós saber que La Rena s'estrenava en el càrrec precisament amb aquesta batalla. M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 40, 82-83.

massa arriscat, però es tirà endavant l'ocupació del Llorito, on es dirigí Rodrigo de Herrera després de formar un esquadró amb mig miler de mosqueters dels quaters més propers, que va apostar per tota la muntanya. Quan els francesos es retiraven "*por debaxo de la ermita, la buelta de las Orcas...*", van rebre les descàrregues dels mosqueters hispànics que els esperaven.

Aquesta posició el Conestable també la va considerar excessivament temerària i per uns moments va manar desallotjar-la, retirar-se i deixar-hi únicament 40 homes. Els militars aviat van fer-li veure la importància de la posició i el benefici que en podien treure si la mantenien, amb la qual cosa el virrei canvià les ordres de seguida.

Els francesos van ocupar els voltants de la muntanya en veure refusats tots els atacs que llançaven contra el cim. També els hispànics van atacar per desallotjar alguna posició forta, com la d'una casa al peu de l'eminència, però a baix la cavalleria francesa feia la seva llei i avortà la temptativa. A la vegada, per evitar el contraatac dels cavalls gals, Herrera envià el capità Pedro Laínez⁽²⁴⁾, que amb una sola descàrrega de fusell els mantení a ratlla.

LA RETIRADA FINAL

Si per allí hi havia de passar el gruix de l'exèrcit francès, és fàcil comprendre que qualsevol posició defensada únicament per uns centenars d'homes corria perill. Després d'haver fustigat l'enemic i donat temps per replegar els efectius, els hispànics que es defensaven al Llorito van començar a retirar-se; el comboi (el que en quedava) ja era a Tarragona i tornava tothom als seus respectius quaters.

Fernando de Ribera⁽²⁵⁾ inicià la retirada, i féu cap a l'Oliva. Pel camí desallotjà posicions enemigues emboscades fins a situar-se davant de les forces del comissari Rodrigo de Herrera, al costat esquerre de l'exèrcit francès. L'últim episodi de l'acció d'aquell dia el protagonitzà el capità de cavalls Antonio Pellicer⁽²⁶⁾, a qui Ribera envià (segurament per frenar l'avançament francesa) amb

24. Laínez s'havia distingit durant la campanya de Salses en el combat de Canet (26 de juy de 1639), i també en aquell setge, ja que el 27 d'abril, prop de Torredembarra, queia sobre un escamot de miquelets que havien robat 40 mules de l'artilleria hispànica, en matava més d'una vintena i feia tres presoners. AGS, *Guerra y Marina*, llig. 1355; *Diario...*, p. 412.

25. Era fill del duc d'Alcalà i detentava el comandament del millor terç de Felip IV, l'elitista terç del Comte-duc, o de les Guàrdies velles de Castella. És per això que va intervenir directament i en primera línia a les principals accions de la campanya de 1640 (coll de Balaguer, Cambrils, Montjuïc, etc.). Malgrat la seva retirada de Valls, l'abril de 1641, el seu paper a la batalla de Tamarit va ser un dels més elogiats, juntament amb Herrera i Laínez. M. Güell, 'Pro Deo...', f. 154-155; M. Güell, *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 44.

26. Pellicer era capità de cavalls del cos conegut com les Ordes Militars i assistia Herrera. Abans de tancar-se a Tarragona, comandava una companyia de dragons que va allotjar a Mont-roig i després a Riudoms. Fou un altre dels oficials hispànics que es va distingir en la batalla de Tamarit. Més tard, durant l'acció del primer socors naval de Tarragona, es jugà la vida desviant vaixells incendiats i abordant una galera plena de pólvora que cremava per apagar-ne el foc. Tornà a distingir-se en la batalla de Paret Delgada (gener de 1642). Riba i Mestres, Francesc, *Història de Mont-roig del Camp*. Reus: Centre d'Estudis Comarcals Josep Iglésies, 1991, p. 173; *Diario...*, f. 406; BNM, ms., 2.372, f. 144 i 144v; BNM, ms., 2.374, f. 56v-57 i 223.

un batalló d'infanteria (tres o quatre companyies d'un centenar de soldats) i la companyia de cavalls del regiment del Comte-duc. Pellicer va ser atacat per cinc batallons de cavalls francesos, que va aturar apostant una filera d'arcabussers coberts pel foc de pistola de la cavalleria. Els francesos el van intentar encerclar atacant-lo amb dos batallons pels costats, però Pellicer reaccionà abraonant-s'hi fins a resultar-ne un combat cos a cos, amb tant d'ímpetu que els féu retrocedir. Veient insostenible aquella posició, va anar retirant-se ordenadament fins on s'estava Herrera⁽²⁷⁾.

LA INTERVENCIÓ DELS CATALANS

Les primeres tropes que van entrar en combat van ser dues companyies del país (una de cavalls i una altra d'almogàvers) que estaven de guàrdia a la posició de Tamarit i que van començar a escaramussar el comboi. Però no s'acabà aquí la participació catalana en l'acció d'aquell dia. Francesc de Tamarit, acompanyat d'una munió de cavallers catalans que l'assistien⁽²⁸⁾, va mobilitzar l'exèrcit català cap als Montgons disposant els terços en esquadra; sens dubte, La Mothe pretenia mantenir-los al marge del combat, de moment, però ben a prop per tal d'intervenir en qualsevol moment. Dels Montgons estant, es trobaven a "*un tir de artilleria de la Ciutat de Tarragona...*", una apreciació que van poder comprobar quan un hàbil artiller hispànic els engegà una canonada "*que ha esser estada mes grossa auria arribada abont estavam, que venia a directa via de nosaltres...*"⁽²⁹⁾.

En plena batalla, La Mothe va observar com els hispànics es feien forts en una eminència prop d'allí, "*la Colina de la Creu*"⁽³⁰⁾, i va resoldre desallotjar-los

27. La versió dels francesos va ser, és clar, ben diferent. La Mothe envià contra el terç del Comte-duc i els cavalls dels croats castellans [de les ordes militars] que asseguraven la retirada dels seus, a una part del regiment d'Aubaye, que comandava Ms. Rimbert i el baró de Vigné amb el suport d'alguns esquadrons de cavalls. Aquest atac va trencar la formació dels croats, causant una munió de morts i presoners i va rebutjar-los fins a l'abric de llurs trinxeres, prop ja de la ciutat. *Relació verdadera de la senyalada victòria...*, f. 5.

28. Francesc de Tamarit de Rifà (1600-1653), castlà de Montclar i membre del Consell de Cent barceloní, era el diputat militar d'aquell trienni, i assistia al setge en qualitat de generalíssim de l'exèrcit català, com La Mothe ho era del francès. Els cavallers que l'assistien no tenien comandament directe sobre els soldats, però el podien tenir amb una ordre del diputat. L'ajudaven amb consells, animaven els soldats, els proporcionaven municions, etc., i sovint podien assumir una determinada missió que els encomanés Tamarit. Entre aquests cavallers es cita a: Diego Vergòs, Ramon Vilalba, Francesc de Corbera, Baltasar Cárcer, Josep Sorribes, Miquel Sans, Carles Calders, etc. *Relació verdadera de las facciones...*, f. 5; *Carta enviada per lo senyor conseller ters, a la ciutat de Barcelona y al Savi Consell de Cent*. Barcelona: Gabriel Nogués, 1641, f. 2-3 [Ettinghausen, 24, 223-226].

29. *Relació verdadera de las facciones...*, f. 2; *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*, f. 2. Un organigrama-resum de l'exèrcit català el vam exposar a M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 15-18. També hi ha una relació bastant completa a *Copia de dos cartas la una embiada per lo molt illust. S. Francesch de Tamarit Deputat Militar y General del exercit del Principat, y altra del molt Illustre Senyor Pere Joan Rossell Conciller Ters, y Coronell de la Ciutat de Barvelona, ab las quals donen avis de la señalada victoria que han alcançada dels enemichs, va juntament la llista dels Cavallers, assisteixen en dita Campaña*. Barcelona: Jaume Mathevat, 1641, f. 5-6 [Ettinghausen, 25, p. 231-232]. Aquesta última font reproduïx les missives del diputat Tamarit i del conseller ters Rossell, aquesta segona va ser aquella que van estampar, paraula per paraula, a la *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*

30. *Relació verdadera de las facciones...*, f. 3. Sens dubte es tracta del Mas de la Creu, molt a prop dels fets bèl·lics (a vista de l'actual autopista), que conté una imponent torre de guaita de construcció moderna. Alguna font esmenta que es trobava "*en aquesta part de Constantí...*" (*Copia de dos cartas...*, f. 5), cosa que, sense voler dir que fos al costat o a prop, indica que queia dins de la seva zona immediata.

enviant el seu fidel lloctinent Ferracières Monbrun⁽³¹⁾ amb tres regiments d'infanteria francesos, tres companyies de cavalls catalans i el terç de Barcelona; així, doncs, va recaure sobre els catalans la responsabilitat d'una bona part de la batalla⁽³²⁾.

Cap allí es va mobilitzar el terç de Barcelona, amb el conseller tercer Pere-Joan Rossell⁽³³⁾ al davant: van ser els primers combats a càrrec de la cavalleria catalana representada a l'avantguarda per les companyies de Josep d'Ardena⁽³⁴⁾ i Josep de Pinòs⁽³⁵⁾, i a rereguarda les de Manuel de Sentmenat, Josep de Caramany i fra Enric Joan⁽³⁶⁾. Després d'arribar el gruix de l'exèrcit català, es va ocupar l'eminència del costat i des d'allí van enviar successius cossos de mosqueteria a dreta i a esquerra per tal de fustigar l'enemic. En el decurs d'aquells combats es van distingir, pel seu valor i coratge, els capitans Modolell i Tapioles i els alferes Ferriol (ferit) i Mostaròs⁽³⁷⁾, però sobretot el tinent coronel Antoni

31. Era, probablement, el tinent de la guàrdia personal de La Mothe i un dels francesos que més es van distingir en la batalla, en el decurs de la qual li van ferir el cavall. *Gazette...*, 1641, núm. 65, f. 335; núm. 77, f. 395; núm. 81, f. 420.

32. *Relacio verdadera de la senyalada victoria...*, f. 4.

33. De vocació resistent, l'advocat ordinari del Consell de Cent, Pere-Joan Rossell, ja ens apareix el 1635 empresonat a les càrcers reials, juntament amb una sèrie de mercaders (Boquet, Matalí, Pi) que més tard també es distingirien en els fets revolucionaris fent d'ambaixadors o comprant armes a França. Insaculat conseller terç de Barcelona el novembre de 1640, assumí el comandament del terç de Santa Eulàlia, per bé que no aconseguí retenir Tarragona. Durant el setge de Tarragona, prengué part en la presa de Constantí. Era el segon al comandament suprem de l'exèrcit català. M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 23-24.

34. Josep d'Ardena-Darnius de Sabastida (1611-1677), senyor de Darius, les Illes, Torre de Picalquers, Bosquerós i la Vajol, havia pres part en la campanya de Salses (1639). L'any següent es posà a disposició de la Diputació, al front d'una de les poques companyies de cavalls catalanes, assumint funcions de policia fins a la batalla de Montjuïc, on lluità a les ordres de Serignan. En el setge de Tarragona era la màxima autoritat de la cavalleria catalana, i el 1642 va rebre el nomenament de mestre de camp general de la cavalleria. Es distingí en la batalla de Sant Celoni (1642) i durant el llarg setge de Barcelona, on aconseguí creuar les línies enemigues i entrar-hi bastiment (1651). Morí en un combat aïllat durant la revolta dels Angelets, en la qual s'havia posicionat contra França. B. Rubí. *Les Corts...*, p. 135 i 161; F. M. Melo. *Historia...*, p. 226, 284-285, 287, 333 i 337; Albertí. *Diccionari Biogràfic*. Barcelona: Albertí Editor, 1961, III, p. 56; N. Florensa; M. Güell. 'Pro Deo...', f. 102-103.

35. Josep-Galceran de Pinòs de Perapertusa, senyor de Santa Maria de Barberà i castlà d'Arraona, inicià la seva carrera militar, igual que Ardena, com a capità d'una companyia de cavalls catalana exercint funcions de policia al servei de la Diputació. Intervingué en la defensa d'Illa i en la batalla de Montjuïc. Després del setge de Tarragona, va haver-se d'exiliar a Gènova per desavinences amb les autoritats franceses (1643), tornant a Catalunya per intervenir molt directament en el setge final de Barcelona. Capitulada la capital, entrà al servei de Felip IV per tal de recuperar el territori català en poder dels francesos, va ser governador de Vic i general d'artilleria (1653) i el 1657 mestre de camp del terç de Barcelona. Albertí. *Diccionari Biogràfic...*, III, p. 520; GEC, XI, 1980, p. 606; B. Rubí. *Les Corts...*, p. 126, 303 i 304; N. Florensa; M. Güell. 'Pro Deo...', f. 103-104.

36. Manuel de Sentmenat de Vilanova, baró de Dos rius i senyor de Canyamars, i fra Enric Joan, cavaller de Sant Joan, eren joves intrèpids de la noblesa catalana que el 1640 es posaren a disposició de la Diputació com a capitans de cavalls, mentre que Caramany ho era d'una de les companyies de milicians de Girona. Sentmenat va ser enviat al front de Lleida, sota les ordres de Saint Pol i Joan va ser destinat, amb Tamarit i Pinòs, al front del Rosselló, però tots van tenir temps d'intervenir en la batalla de Montjuïc. Durant el setge de Tarragona, Joan i Caramany van ser nomenats capitans de cavalls coracers, distingint-se el segon en l'acció de la Pineda (5 de maig); Sentmenat va morir l'any següent, el 1642. B. Rubí. *Les Corts...*, p. 152 i 173; F. M. Melo. *Historia...*, p. 202, 226, 264 i 281; J. Real. *Crònica...*, p. 157; N. Florensa; M. Güell. 'Pro Deo...', f. 104; M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 26, 28-29.

37. Francesc de Mostaròs, llavors alferes, va seguir la carrera militar fins a arribar a mestre de camp el 1648, quan participà en la presa de Tortosa. Morí d'un tret el 13 de maig de 1652, en el setge final de Barcelona, quan detentava el càrrec de governador de Montjuïc i intentava assaltar un dels fortins en mans de l'enemic, "por valiente le querian, como le honraban por caballero...". Mostaròs, Francesch. *Copia de una carta escrita per lo mestre de Camp [...] a un cavaller [...] donant-li avis de tot lo que ha passat en la presa de la ciutat, y castell de Tortosa (14 juliol 1648)*. Barcelona: Vda. Mathevat, 1648. [BC, F. Bons. 5.644]; F. M. Melo. *Historia...*, p. 336.

Meca (que assistia el conseller Rossell), el qual avençà enmig del foc enemic fins ocupar una caseta al costat de les posicions enemigues, “*que es imposible referirho...*”⁽³⁸⁾.

En les últimes hores de lluita, quan ja semblava que els hispànics tocaven a retirada, van arribar entre 100 i 140 mosqueters escollits del terç de Josep de Margarit, sota el comandament del sergent major Jaume d'Erill, que van rellevar els companys esgotats i que van lluitar coratjosament durant les tres últimes hores⁽³⁹⁾. El balanç final de l'actuació dels catalans va estar molt elogiada: van lluitar “*ab tanta bisarria, y valentia que cada Soldat del Tercio parexia un Cid [...]* que encara que fossen Soldats, y Capitans de Flandes, nou haurien pogut fer millor...”, “*la cavalleria Catalana, a peleat també famosíssimament, com acostuma...*”, “*han peleat valerosíssimament...*”⁽⁴⁰⁾.

GUERRA MEDIÀTICA

A més de soldats, cavalls, canons i mosquets, catalans i francesos no van dubtar en emprar altres mètodes de caràcter no militar, però igualment eficaços, en l'oposició contra l'enemic filipista. Asseguren les relacions catalanes que el fet d'haver-hi tan pocs ferits en l'acció del pujol de la Creu va ser gràcies a la intercessió divina, ja que més d'un soldat no pogué evitar les bales, però aquestes es van limitar a esquinçar-li una mica la roba i poca cosa més “*aventni sols de ferits cosa de 15. ò 16. ab feridas de poca consideracio, puix sols permeté Deu per medi de nostres Sants, no passassen las balas mes que la roba, dexant señal sobre la carn...*”⁽⁴¹⁾. Tamarit així ho explicava als diputats,

“*es estada una gran victoria la que vuy se ha alcançada, y miraculosa per haver tocat moltas balas del enemich, a alguns officials, y soldats del tercio de la Ciutat, y no haverlos fet ningun dany, mes que aseñalar un poch alla ahont havia tocat la bala, deuse tot a la ma liberalissima de Deu, lo qual es estat servit, attes denfensam la causa donarnos esta victoria*”⁽⁴²⁾

38. *Relacio verdadera de las faccions...*, f. 3.

39. Francesc de Tamarit, diputat militar a Josep Soler, diputat eclesiàstic, Constantí-Barcelona, 18-06-1641. MHE, XIII, peça núm. 619, p. 96; *Relacio verdadera de las faccions...*, f. 5. El jove Jaume d'Erill d'Erill, era fill del baró de Castellnou i de la baronessa d'Albi i, juntament amb el seu germà Pere, havia assistit a la campanya de Salses el 1639. A finals de novembre de 1640 informaven el comte de Savallà de l'apropament de l'exèrcit de Los Vélez. A Tarragona, Jaume era sergent major del terç de Margarit, i Pere, capità. En la mateixa carta que hem citat en començar aquesta nota, Tamarit comunicava al diputat eclesiàstic que Erill havia lluitat molt valerosament aquell dia. Pere d'Erill va morir el 1644, però el seu germà Jaume el trobem d'ajudant de mestre de camp el juny de 1642 (defensant el Vendrell fins a ser fet presoner) i com a mestre de camp el 1644, quan va ser mobilitzat per anar al front de Lleida. N. Florensa; M. Güell. ‘Pro Deo...’, f. 289; MHE, XXIII, peça núm. 619, p. 96; J. Real. *Crònica...*, p. 215; M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 28.

40. *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*, f. 3; *Copia de dos cartas...*, f. 4; *Relacio verdadera de la senyalada victoria...*, f. 6. Panegírics a banda, sembla dubtós que al final desallotjessin el pujol de la Creu (*Gazette...*, 1641, núm. 77, f. 395) i que no s'hi emparessin simplement perquè els hispànics cedissin la posició en tocar a retirada general.

41. *Relacio verdadera de las faccions...*, f. 6.

42. *Copia de dos cartas...*, f. 4.

Aquest delit per assegurar-se una intercessió divina no era nou, ni tampoc únicament propi dels catalans. Els romans adoraven les oques del Capitoli ja que creien que els van advertir amb els seus crits de l'assalt que efectuaven per sorpresa els gals contra la ciutadella de Roma. En el conflicte que ens ocupa trobem altres casos: durant la revolució de 1640, els gironins havien estat advertits de la proximitat dels terços castellans que volien allotjar-se allí gràcies al toc de les campanes que, espontàniament, van tocar a sometent. Tretze anys més tard, els hispànics van explotar al màxim el fenomen de les mosques que, segons deien, enviades per Sant Narcís, van acarnissar-se contra la cavalleria francesa que assetjava Girona. Podríem trobar més exemples si fóssim més exhaustius en una exposició amb la qual ens conformem, aquí, en passar de puntetes.

Tornant al setge de 1641 i a la batalla de Tamarit, el conseller Rossell, insistia als seus companys de consistori a donar gràcies a Déu, La Mare de Déu, santa Eulàlia, santa Madrona, sant Ramon “y demes Patrons de aqueixa ciutat de Barcelona, y de tota la Provincia”⁽⁴³⁾.

Una altra forma de lluita assajada va ser la “guerra de la tinta”, o sigui, la publicació de *relacions* dels fets, sempre favorables al bàndol que imprimia, a partir de missives que testimonis presencials enviaven a Barcelona. Es van estampar les cartes que aquell mateix 10 de juny el diputat Tamarit envià als diputats, i el conseller Rossell al Consell de Cent⁽⁴⁴⁾; i es va fer tan precipitadament que el diputat Tamarit, una setmana més tard, va queixar-se perquè si ho hagués suposat s'hauria esforçat en detallar millor els fets, hauria tingut cura de no ometre cap dels protagonistes que hi van intevenir i els hauria posat al lloc que els pertocava⁽⁴⁵⁾.

BALANÇ FINAL: VICTÒRIA COMPARTIDA

Els hispànics, és clar, s'atribuïren la victòria pel fet que van ser els últims en abandonar el camp de batalla (devia ser de la primera fase del combat, a Tamarit...), i asseguraven haver causat més de 800 baixes als francesos, entre morts i ferits, per una vintena d'homes seus i no gaire més de 70 presoners. La pèrdua més il·lustre fou la del marquès del Cazar, Pedro de Góngora, dessagnat per mitja dotzena d'estocades “que murió como valiente caballero de 6 heridas...”⁽⁴⁶⁾. També havien quedat malferits Diego de Portugal, a la mà esquerra, Juan de Gomara, d'una bala a la boca, i Antonio de Estrada, travessat per una estocada.

43. *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*, f. 4.

44. *Copia de dos cartas...*; *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*

45. Francesc de Tamarit, diputat militar a Josep Soler, diputat eclesiàstic, Constantí-Barcelona, 18-06-1641. MHE, XXIII, peça núm. 619, p. 95. Aquesta segona missiva afegia detalls i acabava d'anomenar intervencions omeses; per tant, ens ha servit considerablement per completar el relat dels fets.

46. MHE, XXIII, peça núm. 620, p. 98. En canvi, una versió catalana, la del diputat Francesc de Tamarit, assegurava que el militar havia mort “d'una mosquetada a la boca...”. Francesc de Tamarit, diputat militar a Josep Soler, diputat eclesiàstic, Constantí-Barcelona, 18-06-1641. MHE, XIII, peça núm. 619, p. 96.

“La pérdida nuestra ha sido muy poca, la del enemigo muy considerable, y el día de todas maneras grande”. Àdhuc, l’eufòria va fer córrer la brama que s’havia malferit La Mothe al clatell⁽⁴⁷⁾, notícia desmentida l’endemà quan van trametre un trompeta per preocupar-se dels presoners caiguts en camp enemic.

Tanmateix, cal ser prudent amb l’entusiasme filipista. Les fonts catalanes i franceses celebren molt més aquest combat com una clara victòria del seu bàndol. Els diputats van felicitar La Mothe per aquella acció *“que es estada una bella victòria”*, en honor de la qual es van disparar salves d’artilleria i es va celebrar un *Tè Deum laudamus* i altres festes⁽⁴⁸⁾. Els hispànics no van poder negar que havien perdut més de 300 cavalcadures i van lamentar, a més de la mort del marquès del Cazar, la pèrdua d’un altre oficial, el capità Hipólito de Salazar, que va ser fet presoner. La font castellana més coherent amb els fets admetia que:

“peleose bravamente y huvo en ambas [caballerías] muertos de personas considerables, más el enemigo hizo muchos prisioneros de la Infanteria y Cavalleria y vagajes de ella, y juntamente cogió cantidad de mulas, cavallos y rocines, y sino huviera sido por el valor del regimiento de la guardia, y nuestra cavalleria, que salió a defender la cortada infanteria, no huviera buuelto ni cavalleria, ni infanteria ni bagaje”.⁽⁴⁹⁾

I és que els catalans asseguraven haver mort més de 400 enemics i haver ferit un centenar de combatents⁽⁵⁰⁾. Francesc de Tamarit ho explicava per carta als diputats, després d’haver visitat La Mothe a la seva tenda per donar-li l’enhorabona *“y el trobí molt alegre y content de la jornada, dient-me que entre morts y presos ni havia més de 500...”*. Més tard, un alferes portuguès que es va canviar de bàndol els va assegurar que dels ferits duts a Tarragona molts havien mort *“y que los que faltaran passaren de mil”*⁽⁵¹⁾. El nombre de presoners va ser elevadíssim, ja que només en l’atac al comboi se’n van fer més de 300 *“entre los quals, y avia muchas personas de comte, com Capitanes, Oficiales y Cavallers de Abit...”*⁽⁵²⁾. És un fet que els problemes que van tenir els francesos referents al manteniment dels presoners es van tornar del tot insuportables d’ençà d’aquella acció, per la gran quantitat que n’hi havia. No els podien bescanviar pels capturats pels hispànics,

47. *Diurio...*, p. 466-467. No va ser l’última vegada que els hispànics van tenir la il·lusió de malferir La Mothe. Durant la batalla de Paret Delgada, van tornar a afirmar el mateix, dient que era enllitat per causa d’una pedrada a la cama, malgrat que els francesos asseguraven que l’únic que retenia al mariscal al llit era un constipat, i qui havia rebut una pedrada a la pota era el criat d’un oficial molt proper. M. Güell. “Valls durant...”, p. 60, n.65.

48. MHE, XXIII, peça núm. 621, p. 99; J. Sanabre. *La acción de Francia en Cataluña...*, p. 157.

49. BNM, Ms. 2.372, f. 121.

50. Una altra font assenyalava més de 300 morts (entre els quals molts oficials i el marquès del Casar, Pedro de Góngora) i igual nombre de presoners (destaquen un capità del terç del Comte-duc i diversos tinentes). *Relació verdadera de la senyalada vitoria...*, f. 5. Cal advertir, tanmateix, que la mateixa font comptava entre els presoners més importants al prebost de l’exèrcit filipista, i sabem que aquest no existia, millor dit, absent de Tarragona romanica a Vinaròs. M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 36.

51. Francesc de Tamarit, diputat militar a Josep Soler, diputat eclesiàstic, Constantí-Barcelona, 18-06-1641. MHE, XXIII, peça núm. 619, p. 96; *Copia de dos cartas...*, f. 4 (*“que de 4. compañías de Cavalleria, no han escapat sino de la una 6. soldats, y de l'altra dos, molts de nafrats, y presos, en los quals 3. Capitanes de Infanteria, lo bu del regiment del Compte Duch...”*).

52. *Relació verdadera de las facciones...*, f. 3.

perquè aquells es negaven a donar *cuartel* als catalans (o sigui, a concedir-los l'estatus de presoners de guerra i no de rebels), i al final els van haver d'enviar tots a Barcelona⁽⁵³⁾. Igualment s'elevaven les xifres de les captures entre els 200 cavalls i 300 mules i els foscós 700 o 800 cavalls, matxos i mules en nombres rodons totals⁽⁵⁴⁾.

Els catalans només van admetre una quinzena de ferits en els combats al voltant de la Creu (destacadament, els alferes Condor i Ferriol) més 25 o 30 francesos, i asseguraven haver-ne ferit més de 400 a l'enemic, comptant els morts⁽⁵⁵⁾. A banda, els francesos van perdre una vintena de soldats, una dotzena dels quals eren de qualitat (Ms. Dubourch, lloctinent del regiment de Bossi, un alferes del de Grinyau, un sergent del de Lionnaise, i 8 o 9 cavallers més)⁽⁵⁶⁾.

D'altra banda, és una realitat innegable que aquest combat marcà un punt d'inflexió, ja que el Conestable va publicar un ban que prohibia tornar a sortir a farratjar. Tot plegat ens mostra una situació incontestablement decantada a favor dels catalans i francesos. Els hispànics van perdre la batalla.

EPÍLEG

L'acció de Tamarit es pot considerar una autèntica batalla, tant per la quantitat d'efectius mobilitzats com per la dimensió que va prendre el combat, els resultats i les conseqüències que se'n derivaren.

Es van mobilitzar més de 4.000 homes de la banda hispànica (2.500 infants i 1.800 cavalls) i 15.000 de la francesa (12.000 infants i 3.000 cavalls, entre francesos i catalans)⁽⁵⁷⁾. Tots els principals comandaments (La Mothe, Tamarit, Colona, Torrecuso, La Rena, etc.), hi van participar, i altres van fer-ho directament en el combat (Rossell, Serignan, Ferraciéres-Monbrun, Quinones, Herrera)⁽⁵⁸⁾. Els escenaris successius per on es "passejà" la batalla van abastar bona part dels termes municipals de Tarragona, Constantí, Altafulla i el Catllar. Durant la lluita van intervenir totes les armes: des de la infanteria, passant per la

53. M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 117-118.

54. *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*, f. 4; Francesc de Tamarit, diputat militar a Josep Soler, diputat eclesiàstic, Constantí-Barcelona, 18-06-1641. MHE, XXIII, peça núm. 619, p. 96; *Copia de dos cartas...*, f. 4.

55. *Relació verdadera de las faccions...*, f. 6. El conseller terç Rossell, només sabia, al final del dia, de tres ferits. A més dels dos oficials esmentats, un soldat de cavalleria de la companyia de Josep de Caramany al qual una bala de mosquet "li ha romput los caxalls, y li ha romasa ab los altres caxalls la bala, diuen que no murirà". *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*, f. 4.

56. *Relació verdadera de la senyalada vitoria...*, f. 5-6. Van quedar ferits el senyor de Beaufort, capità del regiment de cavalls d'Escumbert, per una estocada al braç; el seu lloctinent, el senyor de Botiera, ajudant de camp, lleument tocat el braç d'una mosquetada; el de Pierri, també tocat d'una mosquetada a la cuixa; i Ms. Carriera, lloctinent del regiment del Llenguadoc, "que feren tot lo que podien fer homes de valor".

57. *Diario...*, p. 467.

58. Amb tot, s'endevina llegint entre línies que el pes i el mèrit de les principals accions van recaure en els oficials immediatament inferiors. Homes com els capitans Borrell i Goday, el sergent major Jaume d'Erill, el brau Francesc de Mostaròs o Antoni Meca, per banda catalana, i els capitans Cristóbal López, Blas Juanini, Pedro Laínez o Antonio Pellicer, per banda hispànica, per esmentar-ne només alguns, devien ser els veritables protagonistes aquell dia i, segurament, als qui realment se'ls va deure tot. Mostrem aquí el nostre reconeixement al seu esforç, ja que en el seu dia no van tenir el que mereixien.

cavalleria i l'artilleria, fins a les forces navals, ja que l'almirall Sourdis va disposar quatre galeres a la rada tamaritenca que anaven bombardejant (per bé que sense efectes considerables) les anades i vingudes dels hispànics.

Les xifres de les baixes parlen per si soles: realment s'apropaven al miler, sense comptar els centenars de calcadures que els hispànics van perdre. El resultat més directe d'aquella acció va ser la prohibició, publicada poc després pel Conestable de sortir a farratjar. No hi ha dubte que els hispànics estaven escarmentats, que amb aquella decisió condemnaven a la cavalleria, ja que, incapaç de subsistir, aniria minvant progressivament i lenta fins a reduir-se a tres centenars escassos de cavalls. És en aquest sentit que l'acció de Tamarit va significar un punt d'inflexió importantíssim en el desenvolupament del setge de Tarragona, ja que va anul·lar l'arma més important dels hispànics. Va representar un "abans", en el que els defensors podien operar oferint una resistència activa a la *terra de ningú*, i un "després", en el que ja no van fer pràcticament altra cosa que romandre tancats dins la ciutat esperant el socors per mar. Si aquest socors no hagués arribat a temps i hagués obligat la ciutat a capitular, l'acció de Tamarit s'hauria conegut com el combat més decisiu i l'antecedent més immediat d'aquella rendició.

La fortuna, però, va somriure als hispànics, i juntament amb la tossuderia de les seves principals autoritats, entestades en una resistència a ultrança, va donar els seus fruits el 20 d'agost de 1641, quan arribava la flota del duc de Maqueda, trencava el bloqueig i socorria la ciutat. Pocs dies després, La Mothe assumia la impossibilitat de prendre Tarragona i aixecava l'exèrcit retirant-lo prudentment a la muntanya. S'iniciava, així, una nova fase d'aquella guerra fratricida que encara havia de durar divuit anys més.